

ZBIGNIEW KWIECIŃSKI*

Szkoła Nestorów Nauki na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza. Unikatowa instytucja naukowo-edukacyjna

Na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od kilku lat bardzo aktywnie działa Szkoła Nestorów Nauki, zorganizowana i prowadzona przez dwoje uczonych prof. Kazimierza Przyszczypkowskiego i dr Izabelę Cytlak. Ta niezwykła instytucja, wymyślona przez prof. Kazimierza Przyszczypkowskiego, jest wprost genialnym pomysłem na systematyczne wykłady akademickie dojrzałych wiekiem uczonych o najwybitniejszych kompetencjach.

Żyjemy w czasach, w których seniorów nauki odsuwa się od pracy naukowo-dydaktycznej, ciągle powtarzane są brednie, że to „pokolenie postkomunistyczne”, „skażone komunizmem”. Pomijając już fakt historyczny, że Polska nie była nigdy państwem komunistycznym, to skutkuje to zabieraniem głosu, dostępu do badań i kształcenia młodych kadr profesorów o wyjątkowych osiągnięciach twórczych. Inaczej i wyjątkowo dzieje się w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza, w którym profesorom w wieku emerytalnym proponowana jest praca na części etatu, zachowują oni swoje pracownie, wpisywani są do składów kadrowych katedr czy zakładów, okazuje się im szacunek, wdzięczność, pamięć i upominki na spotkaniach kończących każdy rok.

Od kilku lat czynnie i systematycznie działa Szkoła Nestorów Nauki, dająca szansę wysłuchania w Auli Lubrańskiego UAM i na kanale YouTube niezwykle odkrywczych owoców badań, nieraz wieloletnich, ale też najbardziej aktualnych, w wykładach wcześniej prawie wyłącznie profesorów emerytowanych, a obecnie także w wieku dojrzałym, choć jeszcze przedsenioralnym, a nawet wybitnych młodych uczonych. Każdy wykład jest wysłuchany (i dyskutowany) przez około 200 osób z wielu dyscyplin naukowych, z przewagą młodych naukowców, choć także studentów oraz przez niezliczoną liczbę osób korzystających z YouTube.

Dotychczas organizatorzy Szkoły Kazimierz Przyszczypkowski i Izabela Cytlak przygotowali trzy tomy zbiorów wykładów w niej wygłoszonych (w dwóch pierwszych nazywanych „Wykłady nestorów nauki”): *Nestorzy nauki Uniwersytetowi*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019 [w prestiżowej serii wydawnictw na jubileusz 100-lecia

* Prof. dr hab. Zbigniew Kwieciński (zkwiecin@umk.pl), członek rzeczywisty PAN, emerytowany profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika; ORCID: 0000 0002 4993 5072

Uniwersytetu Poznańskiego]; *Uniwersytet. Wspólnota różnorodności i różnicy*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2021; *Uniwersytet. Otwarte przestrzenie dyskursów*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2023.

W otwierającym tomie pierwszym jego autorzy piszą we wstępie: *Wiek senioralny uznać należy za czas osiągnięcia pełnej dojrzałości, mądrości oraz, co szczególnie ważne, integracji wewnętrznej. (...) Czas senioralny trzeba więc uznać za okres życia, w którym można formułować wobec siebie, jak i wobec swojego życia nowe oczekiwania. Dążyć do ponownego samodzielnego samookreślenia się, do pogłębiania sensu życia i przemian ku pełniejszemu człowieczeństwu. (...) Nestorzy nauki nie muszą się już ubiegać o granty (...), koncentrować na zdobywaniu punktów. (...) Centralnym przesłaniem nestorów nauki winna być „apoteoza rozumu” (określenie Piotra Sztompki). Autorzy wskazują na liczne przykłady wybitnych osiągnięć uczonych w wieku senioralnym¹.*

Od siebie dodam tu, że mój mistrz uniwersytecki prof. Kazimierz Sośnicky cztery monografie/podręczniki, spośród pięcioksięgu, stanowiącego kanoniczny fundament pedagogiki, wydał pomiędzy 76. a 90. rokiem życia².

Zanim przejdę do prezentacji treści tych tomów, spróbuję podjąć się odpowiedzi na pytanie, czy rzeczywiście jest to unikatowa instytucja akademicka, podejmująca się udostępniania badań, studiów i debat interdyscyplinarnych.

Badania, studia i debaty interdyscyplinarne

Studia interdyscyplinarne podejmowane są przez różne instytucje naukowe. Szczególnie systematycznie i intensywnie prowadzą je komitety problemowe przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk oraz publikacje w czołowych czasopismach PAN, takich jak „Nauka” i „Academia”.

Zwróć tu uwagę szczególnie na działalność Komitetu Prognoz PAN. Został on powołany w 1969 roku jako Komitet Badań i Prognoz „Polska 2000”, po roku 1989 miał nazwę Komitet Prognoz „Polska XXI wieku”, od roku 2000 nosi obecną nazwę Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”. Komitet prowadzi liczne konferencje problemowe, wydaje czasopismo „Przyszłość. Świat – Europa – Polska”, wiele pokonferencyjnych książek zbiorowych.

¹ K. Przyszczypkowski, I. Cytłak, *O powinnościach uniwersyteckich nestorów nauki*, [w:] *Nestorzy nauki Uniwersytetowi*, red. K. Przyszczypkowski, I. Cytłak, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019, s. 8–9.

² K. Sośnicky, *Pedagogika ogólna*, Księgarnia Naukowa T. Szczęsny, Toruń 1947 (wznowienie w 1949 roku); tenże, *Dydaktyka ogólna*, Ossolineum, Wrocław 1959; tenże; *Istota i cele wychowania*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1964; tenże: *Rozwój pedagogiki zachodniej na przełomie XIX i XX wieku*, PZWS, Warszawa 1967; tenże: *Teoria środków wychowania*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1973.

Przykładem mogą być starannie przygotowane i prowadzone przez prof. Bogdana Suchodolskiego coroczne jesienne trzydniowe konferencje w Jabłonie, potem kontynuowane przez prof. Irenę Wojnar. Skupiały one naukowców z różnych pokoleń oraz dyscyplin nauk humanistycznych i społecznych. Zaproszeni i zgłaszający się autorzy otrzymywali zaproszenie wiosną i mieli w dość krótkim terminie przesłać do Komitetu teksty swoich opracowań. Wszyscy zgłoszeni uczestnicy otrzymywali przed konferencją dostarczone pocztą komplety preprintów tych referatów. Samą konferencję prowadził prof. Bogdan Suchodolski, dzieląc ją na kilka sesji problemowych, przy czym na początku każdej sesji wygłaszał syntezę referatów w zakresie tej problematyki. Autorzy referatów mieli wystąpienia w rygorystycznie przestrzegany czasie do 10 minut, w których mogli skomentować problemy odnoszące się do własnych opracowań i pytań postawionych przez Profesora. Przewodniczący nie dopuszczał do czytania referatów, każdą taką próbę natychmiast przerywał. (Byłem świadkiem wystąpienia pewnego młodego pedagoga, który z rozmachem wygłosił wstęp i zaczął czytać swój referat. Profesor przerwał mu po minucie: „Czas się Panu skończył”, na to młody uczonec: „Ale ja dopiero zacząłem..”; przewodniczący udzielił głosu następnemu autorowi.) Dyskutanci mieli po 5 minut na wystąpienia, a autorzy na ewentualne repliki po 3 minuty. Sesje były nagrywane, a cała konferencja była podsumowana przez Profesora. Po konferencji publikowane były książki zbiorowe z tekstami, które zyskały pozytywne recenzje, oraz streszczeniami dyskusji.

Takich, niezwykle starannie prowadzonych konferencji i seminariów było więcej.

Komitet Prognoz wydał bardzo ważne tomy z syntezami prognoz długoterminowych dla Polski. Szczególną wymowę ma książka *Spoleczeństwo polskie na przełomie XX i XXI wieku. Raport końcowy*, red. Juliusz Goryński, Władysław Markiewicz, PAN – Komitet Prognozowania Perspektywicznego Rozwoju Kraju „Polska 2000”, Warszawa-Wrocław 1985. Warte szczególnego podkreślenia są daty decyzji powołania zespołu wykonawców i publikacji. To okres przełomowej zmiany w społeczeństwie polskim i okres stanu wojennego! Prezydium PAN w październiku 1980 roku podjęło zamierzenie przygotowania prognozy dla Polski w horyzoncie 30 lat. W skład kierowników grup problemowych powołano 15 wybitnych uczonych z różnych dziedzin i dyscyplin nauki. Pierwszą edycję prognozy ostrzegawczej wydano w grudniu 1981 roku, a końcową wersję, przedstawioną na posiedzeniu Komitetu „Polska 2000”, w lutym 1985 roku.

Raport zawiera szeroko zakrojoną tematycznie prognozę. W obydwu wariantach – jak piszą dwaj redaktorzy – przyjęto „trwanie ustroju socjalistycznego, nie wykluczając zmian systemowych”. Raport („bez zgody i wiedzy autorów”) zawiera wieloaspektowy przegląd wyjściowych opracowań dotyczących wszelkich dziedzin gospodarki, techniki, transportu, zdrowia, systemów pracy, kultury, zagrożeń społecznych, a także analizy zagrożeń zewnętrznych (jak, na przykład, kryzys energetyczny, zadłużenie, deficyt

żywności w krajach rozwijających się, walka o przywództwo w gospodarce światowej) oraz uwarunkowania wewnętrzne (w tym: ustrojowo-polityczne, gospodarcze, socjalne i kulturalne – w tym braki w opiece zdrowotnej i w oświacie, w nauce i technice, w patologiach społecznych i w poziomie świadomości Polaków).

Redaktorzy zdecydowali się na dodanie aneksu, podpisanego przez Władysława Markiewicza w postaci wniosków z dyskusji na posiedzeniu Komitetu Prognoz w lutym 1985 roku. Napisali w nim między innymi o niespójnościach i sprzecznościach w „Raporcie”, takich jak, na przykład, niepodjęcie najtrudniejszych problemów natury politycznej i ekonomicznej. Napisali też, że „Idziemy do katastrofy, a nie do umiarkowanego i wybiórczego pogłębiania się procesów degradacji środowiska”. Zarzucili też pominięcie problemu skracania się okresu życia, niezgodną z faktyczną prognozą demograficzną, jako wzrostową, przy udokumentowanym spadku ludności kraju, sformułowanie prognozy dalszej industrializacji w obszarach już nadmiernie uprzemysłowionych itp. Napisali także, że „człowiek staje się własnym nieprzyjacielem wobec swojej inercji politycznej” oraz o koniecznym rozwoju w świadomości społecznej na rzecz głębokich zmian w socjalizmie. Zarzucili autorom „Raportu” uleganie normatywnemu „chciejstwu” decydentów politycznych. Stwierdzili jednak, że „Raport” jest znaczącym osiągnięciem Komitetu i wymaga dalszych prac.

Ten zdumiewiający komentarz członków Komitetu Prognoz z 1985 roku koresponduje z wydanym po ćwierćwieczu Raportem Komitetu Prognoz „Polska 2050”, tym razem z 40-letnim horyzontem czasowym³, który zawiera syntezę dwóch tomów szczegółowych prognoz dotyczących wielu kwestii przyszłości kraju.

Autorzy „Raportu Polska 2050” przewidywali trzy scenariusze rozwoju Polski: 1) scenariusz stałego aktywnego wzrostu gospodarczego, kulturalnego, wypracowanie swoistego dla Polski wzoru tego rozwoju, przy pogłębiających się sojuszach międzynarodowych; 2) scenariusz bezwładnego dryfowania, ugrzęźnięcie w tym samym miejscu oraz imitacji Zachodu; 3) scenariusz negatywny – Polski zamkniętej na świat, skłóconej z sąsiadami, z autarkiczną gospodarką, rządzonej autorytarnie, z możliwymi nawrotami neofaszyzmu. Przestrzegali jednak, że silną barierą realizacji scenariusza stałego aktywnego wzrostu będzie obecny „system kulturowy”, czyli masowa mentalność społeczeństwa, uwarunkowany przez nakładające się przez wiele wieków postawy, uniemożliwiające aktywne włączenie się społeczeństwa w owe wysiłki na rzecz stałego wzrostu⁴. *Niespójność systemu kulturowego (za C.G. Jungiem można go nazwać „zbiorową podświadomością”) wywołuje silne i trudne do pokonania podziały Polaków; w sporach*

³ *Raport Polska 2050*, oprac. M. Kleiber, J. Kleer, A.P. Wierzbicki, B. Galwas, L.S. Kuźnicki, Z. Sadowski, Z. Strzelecki, Polska Akademia Nauk – Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”, Warszawa 2011.

⁴ *Raport Polska 2050*, op. cit., s. 114.

o przeszłość, w możliwości kompromisu, o poziom tolerancji i podejście do innych, o przywiązanie do mitów narodowych, w ocenie minionych zdarzeń⁵.

Wśród minimalizacji dystansu cywilizacyjnego wobec rozwiniętych państw autorzy „Raportu” pokreślili: **Najbardziej efektywnym i, co ważniejsze, długofalowym mechanizmem (instytucją) jest nowoczesny system edukacyjny, który musi charakteryzować się ciągłością i wewnętrzną spójnością – od przedszkola po studia wyższe. Jest to wymóg nie tylko jego efektywności, ale i konieczność związana z przechodzeniem do cywilizacji wiedzy (podkr. Z.K.)**⁶.

No właśnie! Czy mamy szansę na zbudowanie tak trwale funkcjonującego nowoczesnego systemu edukacyjnego?

Doświadczenia własne

Mam też własne doświadczenia w interdyscyplinarnych badaniach i studiach nad funkcjonowaniem szkolnictwa i systemu edukacji, poczynając od kompleksowych badań nad funkcjonowaniem szkoły oraz środowiska wychowawczego wsi peryferyjnej (1965–1968)⁷, przez długoletnie badania w Stacji Naukowo-Badawczej Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN w Toruniu (1972–2000), seminaria „Społeczne aspekty wychowania” Stacja PAN i „Nieobecne dyskursy” (UMK) [1973–1998]⁸, seminaria podoktorskie w UAM, UWM i DSW (1991–2014)⁹, aż po zbiór *Socjopatologia edukacji*¹⁰ i zwieńczone tryptykiem: *Wykluczanie – Bezbronni – Nieuniknione* z 2002 roku¹¹,

⁵ Tamże.

⁶ Tamże, s. 116.

⁷ Z. Kwieciński, *Założenia organizacyjne i metodologia ekologicznych badań w Cichem Górnym*, [w:] *Warunki pracy szkoły we wsi peryferyjnej. Materiały z Ogólnopolskiego Seminarium Pedagogicznego*, red. Z. Kwieciński, ZSP i Międzywydziałowe Koło Naukowe Pedagogów UMK, Toruń 1968.

⁸ Seminarium to prowadziłem w Stacji Naukowo-Badawczej IRWiR PAN w Toruniu, od roku 1990 prowadziliśmy je wspólnie z Lechem Witkowskim w UMK, a od roku 1993 prowadził je on sam.

⁹ Ich owocem były m. in. książki zbiorowe: J. Brzeziński, L. Witkowski (red.), *Edukacja wobec zmiany społecznej*, Wydział Nauk Społecznych UAM i Wydział Studiów Edukacyjnych UAM, Wydawnictwo „Edytor”, Poznań-Toruń 1994; J. Brzeziński, Z. Kwieciński (red.), *Polacy na progu ...*, Forum Oświatowe, nr 1-2, Wydawnictwo „Edytor”, Toruń 1997, nr 1–2 (tom specjalny).

¹⁰ Z. Kwieciński, *Socjopatologia edukacji*, IRWiR PAN i Wydawnictwo „Edytor”, Warszawa 1992 (drugie wydanie: *Wszechnica Mazurska i TRANS HUMANA*, Olecko 1995; wydanie po angielsku: *The sociopathology of education*, tłum. P. Kwieciński, Wydawnictwo „Edytor”, Toruń 1995).

¹¹ Z. Kwieciński, *Wykluczanie*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2002; tenże, *Bezbronni. Odpad szkolny na wsi*, Wydawnictwo „Edytor”, Toruń 2002 (pierwsze wydanie: *Odpad szkolny na wsi. Studium socjopedagogiczne*, IRWiR PAN, Warszawa 2002); tenże, *Nieuniknione. Funkcje alfabetyzacji w dorosłości*, Wydawnictwo UMK, Toruń-Olsztyn 2002.

ponadto też dziewięcioma ogólnopolskimi zjazdami pedagogicznymi, w których miałem udział w formułowaniu ich problematyki (1993–2019). Wszystkie te badania, studia, debaty zmuszają mnie do porzucenia nadziei na zbudowanie owego nowoczesnego, spójnego i trwałego systemu edukacji. Przy nieprzerwanej centralizacji systemu edukacji (a właściwie niespójnych jego podsystemów) i stałej praktyki politycznej powoływania na krótkie okresy niekompetentnych ministrów, nie było to dotychczas możliwe¹². Po dewastacji systemu edukacji i jego „nekrofilnej produkcji”¹³ nie ma już na to szans.

Pozostają rozsiane próby instytucjonalne i indywidualne wysiłki rodzin i młodzieży w pokonywaniu tych barier¹⁴. Wciąż jednak nie brakuje projektów całościowej zmiany szkolnictwa, jak na przykład koncepcja Tadeusza Gadacza „edukacji dobromyślnej”¹⁵.

W moich przeszukiwaniach nie znalazłem uniwersytetu, który realizuje jego Humboldtowską wizję wspólnoty uczonych oraz wspólnoty mistrzów akademickich różnych dziedzin z młodzieżą akademicką¹⁶. Wyjątkiem jest Szkoła Nestorów Nauki na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Powrócę do treści trzech tomów z wykładami „nestorów nauki” (okazuje się, że nie tylko nestorów).

Wykłady nestorów nauki

Dotychczas ukazały się pod redakcją Kazimierza Przyszczypkowskiego i Izabeli Cytlak trzy tomy z wykładami nestorów nauki w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza. Omówię krótko zawartość dwóch pierwszych tomów, nieco więcej uwagi poświęcę za-

¹² Z. Kwieciński, *Aporematiczność kwestii edukacyjnych. Odwaga pytań – ostrożność działań*, Nauka 2013, nr 3; por. też: B. Śliwerski, *Problemy współczesnej edukacji. Dekonstrukcja polityki oświatowej III RP*, Wydawnictwa Profesjonalne i Akademickie, Warszawa 2009; Z.A. Kłakówna, *Jakość i jakość. Subiektywna kronika wypadków po reformie szkoły (1989–2013)*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2014.

¹³ M. Czerepaniak-Walczak, *Fabryka dyplomów czy universitas*, Impuls, Kraków 2013; O. Szwabowski, *Nekrofilna produkcja akademii i pieśń partyzantów*, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2019; L. Witkowski, *Dwanaście „grzechów głównych” w nauce i na uczelniach (przed J. Gowinem i po nim)*, Zdanie 2022, nr 3.

¹⁴ B. Śliwerski, *Wyspy oporu edukacyjnego*, Impuls, Kraków 2008; P. Rudnicki, *Oblicza buntu w biografiiach kontestatorów. Refleksje – wyzwajające uczenie się – zmiana*, Wydawnictwo Naukowe DSW, Wrocław 2009; tenże, *Pedagogie małych działań. Krytyczne studium alternatyw edukacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe DSW, Wrocław 2016.

¹⁵ T. Gadacz, *Dość już tych reform! Edukacji wystarczy wolność*, Gazeta Wyborcza 2023, nr 13 (piątek 14 września), s. 15.

¹⁶ Parz: P. Sztompka, *Po Kongresie Kultury Akademickiej*, Nauka 2014, nr 2 [Kongres Kultury Akademickiej pod hasłem „Idea uniwersytetu – reaktywacja” odbył się 20–22 marca 2014 roku w Krakowie z inicjatywy P. Sztompki, zgromadził ponad 400 uczestników i około 80 zaproszonych uczonych]; J. Brzeziński, T. Wallas (red.), *Uniwersytet XXI wieku. Między uniwersytetem Humboldta a uniwersytetem badawczym*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019.

wartości tomu trzeciego, bowiem tylko w tym tomie ta niezwykła instytucja naukowo-edukacyjna występuje jako Szkoła Nestorów Nauki.

Tom pierwszy *Nestorzy nauki Uniwersytetowi* (2019) zawiera 14 wykładów i obszernie wprowadzenie obojga redaktorów. Podzielony jest na dwie części: *I. Nauki humanistyczne, społeczne i prawne* oraz *II. Nauki przyrodnicze*, książkę domykają obszernie biografie autorek i autorów. Za bardzo dobry pomysł uważam zaproszenie na ten cykl wykładów byłego rektora, byłych dwóch prorektorów i byłego prezesa Polskiej Akademii Nauk.

Imponujący jest rozrzut dziedzin i dyscyplin nauki, które uprawiają wykładowcy. Są to następujące wykłady i zarazem rozdziały tej książki: Sylwester Dworacki, *Starożytne korzenie Europy i dążenie do jedności*; Andrzej J. Szwarc, *Wielokulturowość i prawo karne*; Bogdan Walczak, *Język polski wśród języków świata*; Jerzy Bańczerowski, *Moje spotkania z Koreą*; Karol Olejnik, *Umizgi polityków do historii*; Barbara Nowak, *Mowa dźwięków. O (nie)rozumieniu muzyki*; Ewa Piotrowska, *Nauka i ideologia, 'Causus' matematyki i matematyków w III Rzeszy*; Zbigniew Kwieciński, *Przerażenie. Intelktualiści publiczni krytycznie o wyborze Donalda Trumpa*; Andrzej B. Legocki, *Nowe kierunki nauk o życiu u podstaw medycyny przyszłości*; Arnold Jaczewski, *Niektóre związki o działaniu fizjologicznym* [o stymulatorach – uzup. ZK]; Wojciech Stankowski, *Efekt cieplarniany w świetle danych przyrodniczych i antropopresji. Uwarunkowania, stan aktualny, perspektywy*; Jerzy Fedorowski, *Meandry życia na ziemi*; Edward A. Gwóźdź, *Inteligencja roślin (?)*; Wojciech Nawrocki, *A Wszechświat nas zaskakuje! O zarejestrowanych ostatnio falach grawitacyjnych*. Jak widać, wykładowcy sięgają w daleką i bliską przeszłość, penetrują współczesne procesy oraz prognozują bliską i daleką przyszłość. Wykłady są odkrywcze, nawet sensacyjne, ale i wyraziście ostrzegawcze.

Tom drugi wykładów *Uniwersytet. Wspólnota różnorodności i różnicy* (2021) zawiera 20 wykładów wybitnych uczonych. Są to: Eugenia Potulicka, Andrzej Legocki, Jan Barciszewski, Marek Figlerowicz i Ireneusz Stolarek, Roman Murawski, Hanna Kóčka-Krenz, Hubert Orłowski, Tomasz Polak, Sławomira Wronkowska, Anna Wolf-Powęska, Tomasz Schramm, Edyta Wnuk, Maria Beisert, Justyna Wiland-Szymańska, Marek Hendrykowski, Wojciech Skrzydlewski, Karol Olejnik, Wojciech Niedbała, Łukasz Kaczmarek. Książkę otwiera bardzo interesujące studium K. Przyszczypkowskiego i I. Cytłak, *Architektura wiedzy akademickiej. Otwarte przestrzenie dyskursu*.

Szczególnie odkrywcze i fascynujące były dla mnie lektury rozdziałów: Eugenii Potulickiej, *Uniwersytet neoliberalny*; Andrzeja B. Legockiego, *Czy tak się to zaczęło? Hipotezy i dylematy wokół pojawienia się życia*; Huberta Orłowskiego, *O literaturze „emigracji wewnętrznej” w III Rzeszy*; Tomasza Polaka, *Krytyka religijnego poszukiwania sensu wobec Szoa*; Tomasza Schramma, *Swoi i obcy w wieku nienawiści*; Sławomiry Wronkowskiej, *Czy prawo jest zdolne obronić demokratyczne państwo prawa?*, Anny

Wolf-Powęskiej, *Tak umierają demokracje*; Marii Beisert, *Pedofilia – etiologia i mechanizm zaburzenia*. W tomie tym zawarte są trzy wykłady związane z kulturą popularną. Znowu mamy do czynienia z przekraczaniem granic metodologicznych i problemowych dyscyplin, otwartością na nowe pytania naukowe, obalaniem dotychczasowych przekonań, a nawet mitów, współpracą z otoczeniem politycznym i kulturowym, ale i z groźnymi ostrzeżeniami przed „umieraniem demokracji”, pochłanianiem edukacji kształtującej zdolność do samodzielnego myślenia przez rynek i partyjną politykę, przed niepokojącym zagłuszaniem realnego świata przez kakofoniczną popmuzykę, w której zanurzona jest młodzież, z pytaniami o obecność wszechmogącego i sprawiedliwego boga w świecie ludobójstwa i największych okrucieństw ludzi wobec ludzi, pytaniami o bezzasadną trwałość mitów narodowych, czy o emigrację wewnętrzną literatów w systemach tyranii. Z kolei niektóre odkrycia chemiczne niosą nadzieję na zbliżenie się Polski do nauki w krajach o najbardziej zaawansowanych technologiach. Zaskakująco optymistyczne są odkrycia niektórych biologów, jak w wykładzie Łukasza Kaczmarka o niesporczakach, które mają zdolność do bardzo długiego przetrwania życia w najtrudniejszych warunkach w stanie kryptobiozy, połączonej z niestarzeniem się. Może i nam się to kiedyś uda, choć i teraz wielu pracowników naukowo-dydaktycznych umie przetrwać wiele lat bez oznak i śladów pracy badawczej.

Wielce znaczący w tej książce jest wykład Tomasza Polaka, twórcy nowatorskiej Pracowni Pytań Granicznych w UAM, z którą K. Przyszczypkowski miał i ma aktywny kontakt, a jest najwyraźniej pod wpływem tej Pracowni.

Trzeci zbiór pod redakcją Kazimierza Przyszczypkowskiego i Izabeli Cytłak pt. *Uniwersytet. Otwarte przestrzenie dyskursu* (2023) jest kolejnym tomem zawierającym wstęp i artykuł wstępny jego redaktorów, 22 wykłady nestorów nauki UAM i ich biografii. Wykłady skupione są w czterech częściach książki: I. Dyskursy etyczno-prawne; II. Dyskursy humanistyczne; III. Dyskursy przyrodnicze i matematyczne; IV. Dyskursy społeczne.

Część I „Dyskursy etyczno-prawne w przestrzeni uniwersytetu” rozpoczyna artykuł wstępny Izabeli Cytłak i Kazimierza Przyszczypkowskiego *Uniwersytet: otwarte przestrzenie myślenia i działania naukowego*. Autorzy i redaktorzy tomu, w błyskotliwej formie i z wykorzystaniem światowej literatury, analizują trójstadią ewolucję stylów uprawiania nauki: od związania z dyscypliną naukową, poprzez przekraczanie jej granic do dziedzin nauki, ku koncepcjom w poprzek całej nauki. Szczególną wagę przydają I. Cytłak i K. Przyszczypkowski „metodologii równoważenia kompetencji” – autorstwa Beaty Pokorskiej (obecnie Polak) i Tomasza Węclawskiego (obecnie Polaka) – której założeniem jest poszukiwanie metod, które NIE ograniczają kompetencji badaczy identyfikujących się z określoną perspektywą. Artykuł tych dwojga autorów jest niejako drugą częścią, kontynuacją ich studium z poprzedniej książki z wykładami Szkoły Senio-

rów Nauki pt. *Architektura wiedzy akademickiej. Otwarte przestrzenie dyskursu* (w: *Uniwersytet. Wspólnota różnorodności i różnicy*, red. K. Przyszczykowski i I. Cytlak, WN UAM, 2021). O ile we wcześniejszym artykule autorzy piszą o „architekturze wiedzy”, to w recenzowanej tu książce piszą o fizycznej architekturze uniwersytetu i jej związkach z uprawianiem nauki. Ich opracowanie bliskie jest ekologii społecznej i pedagogicznej. Artykuł I. Cytlak i K. Przyszczykowskiego jest bardzo dobrym otwarciem tego zbioru wykładów Szkoły Seniorów Nauki.

Następnie w tej części zawartych jest pięć wykładów: Jerzego Brzezińskiego, *Ramy etyczne badań naukowych i kształcenia na poziomie wyższym*; Michała Musielaka, *Manowce medycyny. O konsekwencjach angażowania się świata nauki w rozwój eugeniki*; Macieja Michalskiego, *Numerus clausus, paragraf aryjski, numerus nullus. Formy antysemityzmu na Uniwersytecie Poznańskim w okresie międzywojennym*; Andrzeja Szwarca, *Prawne aspekty pandemii SARS-CoV-2 oraz choroby Covid-19 w kontekście doświadczeń związanych z HIV/AIDS* oraz Kazimierza Przyszczykowskiego, *Pedagoga pytania o kondycję ludzką i kondycję humanistyki w okaleczonym świecie*.

Jerzy Brzeziński nie tylko wyklada w swoim obszernym wykładzie fundamenty etycznych zasad badań naukowych i kształcenia akademickiego, ze szczególnym podkreśleniem badań nad ludźmi, ale też poddaje ostrej krytyce obecną, a trwającą od lat, politykę cynicznego łamania tych zasad przez centralnych „mini-strów”, aż do śmiertelnego nieomal upadku instytucji akademickich. Źródeł nadużyć etycznych w nauce autor dopatruje się w dwu poziomach: (1) generowanych przez nadużycia i błędy centralistycznej władzy, rujnujące stabilne struktury akademickie, naruszające zasady wolności uprawiania badań naukowych i autonomii uczelni, narzucające błędne kryteria ocen dokonań naukowych, dowolnie przydzielające przywileje i „kary” podmiotom nauki (oceny ewaluacji uczelni i poszczególnych naukowców, punktacje czasopism, środki finansowe) według subiektywnej orientacji ministra (światopoglądowej, politycznej, „kolesiowskiej”); (2) stwarzanych przez samych nauczycieli akademickich i pracowników naukowych w zakresie kształcenia na wszystkich poziomach, rzetelności uprawiania badań, publikacji i zastosowań oraz popularyzacji ich wyników.

Jerzy Brzeziński ukazuje ogrom różnych nadużyć etycznych, które prowadzą do zaniku motywacji akademików do stawiania nowych trudnych problemów i do odkryć twórczych, do lizusostwa, autocenzury, lęku, szkodliwej rywalizacji, brudnych wspólnot – w miejsce zespołowego przekraczania granic dotychczasowego stanu uprawianej dyscypliny/dziedziny naukowej. Autor stawia dramatyczne pytanie: „Kto to wszystko naprawi? KTO?!”. Jako psycholog i metodolog szczegółowo wnika w uwarunkowania i motywy nieetycznych działań naukowców w zakresie badań twórczych, replikacyjnych i aplikacyjnych. Jako środki zaradcze J. Brzeziński wskazuje: udostępnienie surowych wyników badań, sprawdzające powtarzanie badań i wstępne rejestracje projektów badawczych.

Osobną uwagę poświęca autor zasadom etycznym badań nad człowiekiem/ludźmi. Należy w nich przestrzegać prawa do poszanowania godności człowieka (prawdomówność, uczciwość, rzetelność postępowania badawczego, poszanowanie wolności przekonań i własności autorskiej); prawa do dobrowolnego wyrażania zgody przez osoby, które mają być poddane badaniom; prawo do zachowania pełnej anonimowości badanych; prawo do informowania badanych o wynikach badań nad nimi. Niestety te prawa są nader często łamane. Przełożonych naukowca nie interesują ani droga dojścia do jego ustaleń, ani ich treść i odkrywczość, ale jedynie ilość zdobytych punktów. Jerzy Brzeziński wyraża na koniec nadzieję, za Kazimierzem Twardowskim, że pracownicy nauki będą dążyć do „zdobywania prawd i prawdopodobieństw oraz krzewienia umiejętności ich dowodzenia”, a także podziela oczekiwania Izabeli Cytłak i Kazimierza Przyszczypkowskiego, że uniwersytet pozostanie wspólnotą docierania do prawdy poprzez różnorodność i różnice uprawiania nauki. To akurat ma pokrycie w doświadczeniach Szkoły Nestorów Nauki.

Wykład/rozdział Jerzego Brzezińskiego jest obszerny, mimo to, moim zdaniem, zabrakło w nim szerszego potraktowania zachowań nieetycznych pracowników uczelni wyższych jako nauczycieli i wychowawców, uczestników życia naukowego na szerszych forach pozauczelnianych, jako publicznych intelektualistów i ekspertów. To jednak wymagałoby drugiego tak znakomitego wykładu.

Niezwykłe i zaskakująco zbieżne z tym wykładem są demaskatorskie prace pozostałych autorów tej części książki, dotyczące nazistowskiej eugeniki i udziału w niej lekarzy (Michał Musielak), skandalicznych i zawstydzających dziś antysemitycznym działań władz i uczonych Uniwersytetu Poznańskiego w latach międzywojennych (Maciej Michalski), prawnych aspektów radzenia przez państwo z pandemią (Andrzej Szwarz).

Wykład Macieja Michalskiego jest w pełni oryginalnym opracowaniem z niezwykle ciekawych badań opublikowanych wcześniej w sensacyjnej książce zbiorowej *Wyparte historie. Antysemityzm na Uniwersytecie Poznańskim w latach 1919–1939* pod redakcją Macieja Michalskiego i Krzysztofa Podemskiego (Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2022) o formach, skali i agresywnej powszechności antysemityzmu na Uniwersytecie – w wielkim mieście niemal bez Żydów. Wstrząsająca jest treść tej książki w obecnym okresie, gdy w Polsce zakazane są (sic!) badania nad udziałem Polaków w Holokauście. Wielkie gratulacje dla obojga rektorów (prof. Andrzeja Lesickiego i prof. Bogumiły Kaniewskiej), sponsorujących te badania, dla redaktorów i dla profesora Macieja Michalskiego z racji tego wykładu.

Przerazające są refleksje nasuwające się po lekturze wykładu Michała Musielaka z doskonale udokumentowanych badań nad udziałem lekarzy w eugenicie nazistowskiej. Przecież to wszystko na naszych oczach się odradza, ale w karykaturalno-tragicznie odwróconej formie. Naziści mordowali osoby niepełnosprawne, w obecnej Polsce wpro-

wadzono przymus rodzenia dzieci z bardzo wielkimi uszkodzeniami w trakcie rozwoju płodowego oraz drastyczne ograniczenie prawa do aborcji. Protestujące kobiety są traktowane jak przestępcy. Mniejszości seksualne i etniczne są nękanie nienawiścią. Ale za to nowych „żydów” mamy więcej: to Niemcy, Putin, Bruksela, „postkomuniści”, „total[itar]na opozycja”. Na szczęście władza ma skrzydlatego konia, który widzi i słyszy wszystkich i każdego. Ma też poparcie Akademickich Klubów Obywatelskich, także w Poznaniu. Bezpieczeństwo zapewnia nam Matka Boska, jak to stwierdził onegdajszy minister obrony narodowej.

Część II książki „Dyskursy humanistyczne w przestrzeni uniwersyteckiej” zawiera mistrzowskie i odkrywcze wykłady sześciorga uczonych: Bogumiły Kaniewskiej *Alicja. W labiryncie tłumaczeń. O polskich przekładach Lewisa Carrolla*; Seweryny Wysłouch *Transformacje medialne literatury*; Jerzego Fiećko *Mickiewiczowska idea praw obywatelskich. „Skład zasad”*; Barbary Sienkiewicz *Awangarda, Jalu Kurek i kłopot z Mickiewiczem*; Tomasza Polaka i Beaty Anny Polak *Doświadczenia Pracowni Pytań Granicznych*.

Bardzo dobrym wydarzeniem Szkoły Seniorów jest wykład Pani Rektor Bogumiły Kaniewskiej (*W labiryncie tłumaczeń. O polskich przekładach Lewisa Carrolla*), gdyż czytelnik może poznać translatoznawczy warsztat osoby, znanej teraz głównie przez przyzmat jej niezwyklego, odważnego kierowania Uniwersytetem w czasach, gdy inni rektorzy donoszą do prokuratorów i do (szczególnie ubogaconego przez Ducha Świętego) ministra nauki i edukacji o nieodpowiednim myśleniu swoich pracowników.

Literaturoznawcy otwierają nam oczy na dynamiczne przemiany form publikacji literatury oraz zupełnie nowe odczytania starych mistrzów.

Seweryna Wysłouch nowatorskiej i twórczej analizie poddała *Transformacje medialne literatury*, ich roli w jej nowym odczytywaniu w wyniku rewolucji informatycznej, w filmach, w przekształcaniu tekstu w znak, w obraz.

Barbara Sienkiewicz napisała odkrywczy i błyskotliwy wykład *Awangarda, Jalu Kurek i kłopot z Mickiewiczem*. Autorka odsłania antyromantyczne poglądy Adama Mickiewicza na temat równości i wolności wszystkich stanów, upośledzonych mniejszości, wyzwolenia kobiet, zrównania praw różnych religii i mniejszości etnicznych. Zderza to z poglądami futurystycznej awangardy, radykalnie odrzucającej marzenia i mity romantyzmu („Czas opróżnić postumenty, oczyścić place, przygotować miejsce tym, którzy idą”) oraz dyskutuje nad ostrą, ale nie do końca sprawiedliwą krytyką Mickiewicza, jako piewą martwych tradycji.

Wykład Kazimierza Przyszczykowskiego *Pedagoga pytania o kondycję ludzką i kondycję humanistyki w „okaleczonym świecie* (Kazimierz Przyszczykowski). Imponujący jest horyzont poznawczy i autorski zaprezentowany przez Kazimierza Przyszczykowskiego. Jego wykład twórczo przekracza ramy uprawianej przez niego dyscypliny i jest dowodem na „uczenie się” syntezy otwartej na różne dyskursy przestrzeni

uniwersytetu. W tej książce współbrzmia on z wykładami profesorów Macieja Michalskiego, Michała Musielaka i Andrzeja Szwarca.

Wyjściowym dla autora założeniem jest, że „Pedagoga powinnością staje się przede wszystkim nazywanie, wyjaśnianie i definiowanie różnych form działania, programów i strategii, aby godność człowieka w jego całościowym cyklu życia żywa była nie tyle jego osobistą powinnością, ale była przesłaniem dla całej ludzkości i to nie tylko w wymiarze deklaratywnym, ale rzeczywistym. Przesłaniem pedagoga staje się więc kreowanie godnego życia tak w wymiarze egzystencji jednostki, jak i całej ludzkości”¹⁷. Takie zadanie pedagogiczne, jak to bardzo dobrze argumentuje K. Przyszczypkowski, było radykalnie pogwałcone przez hitlerowski nazizm. Podejmuje on raz jeszcze pytanie, jak to było możliwe, że Niemcy, jako naród o tak wielkich tradycjach kulturalnych, wybrali Hitlera na kanclerza Rzeszy, tak masowo dokonywali niewyobraźalnych zbrodni i rzezi, a jeden z przywódców hitlerowskich w 1942 roku w Poznaniu wrzeszczał, że wymordowanie Żydów jest obowiązkiem moralnym Niemców. Autor zwraca uwagę na powtarzalność rządów autorytarnych sięgających nienawiści do wszelkich „obcych”, miażdżących godność człowieka. Żyjemy teraz w okaleczonym świecie, „zamknięci w uścisku własnej (nie)mocy”. Konieczna staje się redefinicja podstawowych pojęć humanistyki i powinności pedagogów. K. Przyszczypkowski stawia na koniec pytanie, jak tego dokonać. Nie odpowiada na nie. Wykład twórcy Szkoły Seniorów Nauki jest znakomicie napisany. Być może nie każdy czytelnik podzieli jego pogląd na powinności pedagoga. To też zaleta wykładu humanisty.

Koresponduje z tym wykładem niezwykle, wręcz sensacyjny artykuł Jerzego Fieckiego *Mickiewiczowska idea praw obywatelskich. „Skład zasad”*. W centrum analiz tego autora jest ów „Skład zasad”, zawierający najważniejszy dokument idei Mickiewicza z okresu Wiosny Ludów, choć w drugiej części wykorzystana jest też publicystyka polityczna, w tym „Pielgrzym polski”, paryskie wykłady i utwory literackie Mickiewicza, w których przewijają się jego poglądy polityczne. Po powstaniu listopadowym, jak o tym pisze J. Fiećko, wśród Polaków, zwłaszcza na emigracji, toczyły się dyskusje polityczne, w których dominował spór o koncepcje narodu i praw obywatelskich. Mickiewicz był najważniejszym uczestnikiem owych debat. W okresie międzypowstaniowym współistniały ze sobą oświeceniowa koncepcja narodu jako wspólnoty obywatelskiej Polaków oraz koncepcja narodu jako wspólnoty kulturowej, w myśl której nie tyle państwo, co język, tradycja, religia, literatura i sztuka były podstawowym jego spoiwem. Mickiewicz głosił i domagał się równych praw obywateli polskich i wolności religijnej oraz kulturowej. Arystokracja, szlachta, chłopci i Żydzi są równorzędnymi patriotami. Szczególnie akcentował równość praw dla mniejszości dotychczas najbardziej upośledzonych: kobiet,

¹⁷ W cytatach tego tomu nie podaję stron, gdyż dysponuję w trakcie korzystania z jego pierwo-pisu przygotowywanego do druku.

Żydów, innych Słowian, ludu wiejskiego. Postulował zjednoczenie judaizmu i chrześcijaństwa. Były to poglądy wówczas rewolucyjne, wzbudzały przez to krytykę dominujących konserwatystów.

Postulaty Adama Mickiewicza dotyczące państwa, narodu i nowoczesnego społeczeństwa są dzisiaj wciąż aktualne, jego „zasady” wolności i równości wciąż są w Polsce łamane. Dlatego wykład prof. Jerzego Fieckiego wzbudził, i będzie wzbudzał, burzliwe dyskusje.

Opracowanie Beaty Anny i Tomasza Polaków *Doświadczenia Pracowni Pytań Granicznych* dowodzi, że istota wspólnoty uniwersytetu polega na otwarciu i przekraczaniu granic dyscyplin i dziedzin nauki oraz podejmowaniu najtrudniejszych problemów, zwłaszcza szeroko pojętej humanistyki.

Twórcy Pracowni postanowili realizować w niej kilka ważnych zadań: przekraczanie granic między dyscyplinami i dziedzinami humanistyki oraz innymi formami ekspresji ludzkich doświadczeń (z polityką, sztuką i religią); tworzenie ośrodków integrujących badania, kształcenie i rozwój kultury dialogu; opracowanie programów kształcenia dla studentów i doktorantów, upowszechniania wyników badań interdyscyplinarnych i transdyscyplinarnych; organizowanie zajęć otwartych dla wszystkich wydziałów Uniwersytetu; włączanie studentów i doktorantów do badań prowadzonych przez Pracownię; współpraca z wybitnymi uczonymi i placówkami naukowymi za granicą oraz wymiana badaczy z Polski i zagranicy.

Pracownia dopracowała się oryginalnych metodologii: metodologia kontekstualizacji podjętych problemów, metodologia maszyn społecznych; metodologia równoważenia kompetencji i wzajemnego uczenia się; metodologia analizy tekstów z obszaru relacji Kościół – państwo; poszukiwania rozwiązań niestandardowych; metodologia wykorzystania informatycznej metafory jądra i powłoki oraz hybrydowego łączenia metod różnych dyscyplin dla rozwiązywania podjętych problemów.

Pracowni udało się zrealizować Humboldtowską ideę jedności badań, a zarazem sokratejski model uniwersytetu, a samą Pracownię uczynić strukturą demokratyczną przez odrzucenie szkodliwej hierarchizacji społeczności uniwersytetu. Autorzy sygnalizują też pewne trudności w jej funkcjonowaniu, w tym takiego przekazu wiedzy wykładanej jednocześnie dla początkujących studentów i zaawansowanych uczonych. Przez tekst przewija się nuta samozadowolenia twórców Pracowni. I słusznie, gdyż jest to obecnie mało spotykana instytucja uniwersytecka w Polsce, w warunkach oddzielania się dyscyplin i subdyscyplin, lekceważenia związków badań z kształceniem, odchodzenia od badawczej współpracy zespołowej. Takich inicjatyw, zespołów i instytucji było wcześniej w Polsce więcej. Pracownia wyjątkowo skupia się na historii religii i Kościoła w szerokich jej kontekstach. Zasady wypracowane przez Tomasza Polaka i Beatę Polak stały się niewątpliwie inspiracją dla ich stosowania w Szkole Nestorów Nauki, czego

dowodzą wprowadzające artykuły Kazimierza Przyszczypkowskiego i Izabeli Cytłak w poprzednich tomach z wykładami w tej Szkole i w tym tomie.

Część III książki „Dyskursy przyrodnicze i matematyczne w przestrzeni uniwersyteckiej” zawiera sześć wykładów. Dwa z nich są z zakresu biologii: Mariusza Jaskólskiego *Biologia strukturalna wczoraj, dziś i jutro* i Anny Goździckiej-Józefiak, *Natura wirusów*. Jeden wykład jest z historii Poznania: Janusza Skoczylasa *Kamienne bruki centrum Poznania jako element dziedzictwa kulturowego*. Aż trzy wykłady wygłosili i napisali matematycy: Roman Murawski o Szkole Lwowsko-Warszawskiej; Witold Wnuk o Poznańskiej Szkole Matematycznej i Jerzy Pogonowski *Trzy oblicza matematyki. Konteksty, odkrycia, uzasadnienia, przekazy*. Zdziwiająca jest to, że dla czytelnika zupełnie nieznanego się na akademickiej biologii, na historii miasta i na matematyce, są one zrozumiałe, a nawet bardzo interesujące. Po lekturze matematyków można nabawić się dumy z osiągnięć polskich matematyków, a nawet zakochać się w tej tak nie znów bardzo obcej humanistom dyscyplinie. Nie można nabawić się takich uczuć do wirusów i do bruków, ale z wykładów w części III można nauczyć się wiele bardzo ważnych ustaleń badawczych.

Część IV książki „Dyskursy społeczne w przestrzeni uniwersyteckiej” jest bogata treściowo. Niezwykle aktualny problem zaburzeń psychicznych i relacyjnych młodzieży oraz ich przebiegu podjęła wybitna psycholożka kliniczna Lidia Cierpiałkowska w studium *Trauma relacyjna i podatność biologiczna a zaburzenia osobowości borderline u adolescentów i młodych dorosłych. Trajektoria*. W jej wykładzie szczególnie ważne wydaje mi się zestawienie cech psychologicznej „wielkiej piątki” osób bez zaburzeń osobowości i z osobowością borderline. Osoby bez zaburzeń cechują się: neurotycznością, ekstrawersją, sumiennością, ugodowością i otwartością na doświadczenia. Osoby z zaburzeniami typu borderline odznaczają się: brakiem zaufania, negatywnymi emocjami wobec innych, podejrzliwością, agresywnością i brakiem poczucia winy, sztywnością, brakiem ciekawości, konwencjonalizmem, antyspołecznością, wściekłością, zamkniętym umysłem i dewiacyjnością. Ogromne znaczenie w rozwoju zaburzeń psychicznych i podatności biologicznej mają czynniki środowiskowe, szczególnie w występowaniu traumy relacyjnej. „Trauma relacyjna, będąca skutkiem relacji między niemowlęciem/dzieckiem z zaniedbującym i przerażającym opiekunem, powoduje kształtowanie się pozabezpieczonego stylu więzi w postaci przywiązania ambiwalentnego i/lub zdezorganizowanego”. Wobec nasilonego obecnie narastania tramy relacyjnej wśród dzieci i młodzieży wykład Lidii Cierpiałkowskiej jest wprost trudny do przecenienia.

Stanisław Kowalik, znany z podejmowania pytań z pogranicza psychologii i całej humanistyki, zamieścił wykład o relacjach ciała z umysłem (*Nowe spojrzenie na problem integracji ciała z umysłem. Psychologiczny punkt widzenia*). Jak zawsze autor ten przekazuje nową wiedzę i pomaga czytelnikowi mądrzeć. Dokonał on systematycznej pre-

zentacji i analizy ewolucji badań nad związkami funkcjonowania ciała i psychiki oraz rozwiązywania „łamiągłówki Kartezjusza” o związku duszy z ciałem. Wykorzystał szeroką gamę światowych badań, teorii, odkryć. Przedstawił nowe hipotezy o związkach stanu fizjologicznego i stanu psychicznego, krytykując zarazem dominujący w Polsce nurt psychologii kognitywnej.

Wiesław Ambrozik w artykule *Karać czy izolować, czy ponownie uspołeczniać i przystosowywać? Refleksje wokół rozwiązań systemowych* prowadzi dyskusję nad problematyką resocjalizacji przestępców. „Dylematem Ambrozika” można nazwać jego pytanie badawcze: jaki jest sens ponownego uspołecznienia (resocjalizacji) osoby skazanej w izolacji od społeczeństwa? Proces ponownego uspołecznienia wymagałby pokonania wielu barier tkwiących w strukturach instytucji penitencjarnych. Do tych barier należą: brak systemowych rozwiązań w zakresie diagnoz, brak spójnej koncepcji organizacji pracy prepenitencjarnej, penitencjarnej i postpenitencjarnej, izolowanie skazanych od rodzin, środowisk lokalnych i wychowującego społeczeństwa, deficyty i opóźnienia edukacyjne osób poddawanych resocjalizacji, brak pracy dla osób skazanych i wychodzących na wolność, fikcja pracy kulturalnej i oświatowej, brak pomocy prepenitencjarnej, penitencjarnej i postpenitencjarnej, ubóstwo i braki w infrastrukturze placówek penitencjarnych, resortowe utkwienie w jurydyczno-kryminalistycznej koncepcji pracy penitencjarnej i kształcenie w niej kadr penitencjarnych, braki w kompetencjach osób zatrudnionych w placówkach penitencjarnych. W. Ambrozik zaprezentował własną propozycję systemu pracy penitencjarnej. Wskazał też na wagę prac z tego pola problemowego profesora Stanisława Kowalskiego, mistrza poznańskich socjologów wychowania i pedagogiki społecznej, dzisiaj zapominanych i niedocenianych.

Tomasz Polak z niebywałą dbałością o przejrzystość strukturalną i językową oraz z niespotykaną erudycją i niespotykaną odwagą badawczą pisze (w wykładzie *Jak to się zaczęło? Jak to się skończy? Warunki rozumienia chrześcijaństwa instytucjonalnego*) o trzech wielkich historycznych kryzysach systemu kościelnego, o ich genezie, istocie i o przewidywaniu upadku tego systemu. To przełomowe badania z zakresu historii Kościoła, wcześniej szerzej rozwinięte w książce „System kościelny, czyli przewagi pana K.” (2020). „Systemem kościelnym’ – pisze autor – nazywam sposób realnego i politycznego funkcjonowania chrześcijaństwa od jego początków do dziś, to znaczy zarazem religijnej i społecznej tożsamości tej religii”. „Tradycyjne ujęcie katechetyczne (...) pracuje z założeniem, że przekaz pism nowotestamentowych prawidłowo oddaje założycielskie zamiary Jezusa z Nazaretu w stosunku do zamierzonego przez Boga kościoła (...) Założenie to jest wyrazem wiary w bosko-ludzką tożsamość Jezusa i w jego zbawcze posłannictwo. Wiara ta rozwinęła się jednak w istocie dopiero po jego śmierci”. „W tworzących się strukturach świadomościowych, symbolicznych i instytucjonalnych wczesnego chrześcijaństwa obserwować można zachowanie napięcia czy wręcz sprzecz-

ności dwu koncepcji rodzącej się religii. **Nazywam je konceptem ‘anarchicznym’ i ‘archicznym’. Dotyczą one stosunku do władzy, posiadania i seksualności**” (podkr. Z.K.).

Jezus z Nazaretu sprzeciwiał się hierarchiczności władzy, bogaceniu się, opowiadał się za swobodą wyboru życia seksualnego i bezżenności. System kościelny od początku powstał i działał bez wiedzy i wbrew woli Jezusa. Reformy gregoriańskie wprowadziły pewne zmiany, na przykład w zakresie niezależności Kościoła od państwa, zarazem uruchomiły procesy autodestrukcyjne chrześcijaństwa i przyspieszyły sekularyzację kultury średniowiecza. T. Polak analizuje trzy katastrofy systemu kościelnego w ciągu dwóch tysiącleci (sic!). Ostatnia toczy się od lat, także na naszych oczach. Kościół niszczy jego „pełzająca anomia”, „ujawniająca się w braku wstydu przedstawicieli tej instytucji, ujawnianiu poglądów, interesów i decyzji, których nie da maskować odwoływaniem się symboli sakralnych”. Dobrą ilustracją owej „pełzającej anomii” jest książka Kazimierza Sowy *Niewierni wierni. Rozmowy o prawdziwym Kościele* (Czarna Owca, 2023). Niestety, ta „pełzająca anomia” dotyczy procesów dewastacji samego państwa i jego patologicznych relacji z Kościołem, łamiących konstytucyjny rozdział państwa i kościołów¹⁸.

Wykład Zdzisława W. Puśleckiego *Sztuczna inteligencja i zagrożenie jej zastosowania* to imponujące erudycją, szerokością przyjętej perspektywy badawczej i kompletnym ujęciem studium nad genezą, rozwojem i wielorakimi, narastającymi szybko zastosowaniami sztucznej inteligencji, jej perspektywami i ograniczeniami oraz jej możliwymi zagrożeniami we wszelkich aspektach działalności człowieka w skali globalnej.

Agnieszka Kruszwicka z Michałem Klichowskim w tekście *Mini-Eduball: Jak z teorii i badań wyłania się narzędzie dydaktyczne* przekazują nam swoją ogromną wiedzę o badaniach nad związkami aktywności fizycznej z aktywnością i rozwojem mózgu i jej zastosowaniem w tworzeniu nowej technologii uczenia się i kształcenia. Prof. UAM dr hab. Michał Klichowski jest w tej książce najmłodszym „nestorem”, ale jest to najzdolniejszy w swoim pokoleniu specjalista w zakresie najnowszych technologii edukacyjnych.

Kazimierz Przyszczypkowski i Izabela Cytlak przygotowali w tym tomie niezwykle zbiór wykładów, unikatowych, odkrywczych i porywających. Mogę im szczerze pogratulować tego cyklu wykładów w ich Szkole Nestorów Nauki i przygotowania tak znakomitej i poznawczo smakowitej książki.

*

Jak zapowiadali we wstępie Kazimierz Przyszczypkowski i Izabela Cytlak, wykładowcy w tej fenomenalnej Szkole Nestorów Nauki w Uniwersytecie im. Adama Mickie-

¹⁸ Por. W. Brzozowski, *Bezstronność światopoglądowa władz publicznych w Konstytucji*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2010.

wicza zaprezentowali poszanowanie pluralizmu metodologicznego, postawy krytyczne wobec swoich własnych poglądów i narzucanych przez korporacje finansowe tylko wyników badań, które przynoszą zyski, twórczą wrażliwość w przesuwaniu horyzontów poznania, autonomię wobec dominującej ideologii i polityki, budowanie wspólnoty uczonych różnych dziedzin nauki i więzi międzypokoleniowych, tolerancję wobec odmiennych poglądów, demaskację źródeł i skali zbrodni, przestępczą dewastację państwa i okradania młodzieży z jej przyszłości¹⁹.

Tylko studiować, podziwiać i naśladować!

Bibliografia

- Brzeziński J., Kwieciński Z. (red.) [1997], *Polacy na progu ...*, Forum Oświatowe, nr 1–2, Wydawnictwo „Edytor”, Toruń (tom specjalny).
- Brzeziński J., Wallas T. (2019) [red.], *Między uniwersytetem Humboldta a uniwersytetem badawczym*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Brzeziński J., Witkowski L. (red.) [1994], *Edukacja wobec zmiany społecznej*, Wydział Nauk Społecznych i Wydział Studiów Edukacyjnych UAM i Wydawnictwo „Edytor”, Poznań-Toruń.
- Brzozowski W. (2010), *Bezstronność światopoglądowa władz publicznych w Konstytucji*, Wolter Kluwer, Warszawa.
- Czerepaniak-Walczak M. (2013), *Fabryka dyplomów czy universitas*, Impuls, Kraków.
- Gadacz T. (2023), *Dość już tych reform! Edukacji wystarczy wolność*, Gazeta Wyborcza, nr 213, s. 15.
- Goryński J., Markiewicz W. (red.) [1985], *Społeczeństwo polskie na przełomie XX i XXI wieku. Raport końcowy*, Polska Akademia Nauk – Komitet Prognozowania Rozwoju Kraju „Polska 2000”, Warszawa.
- Kleiber et al. (2011), *Raport Polska 2050*, Polska Akademia Nauk – Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”, Warszawa.
- Kłakówna Z. A. (2014), *Jakość i jakość. Subiektywna kronika wypadków po reformie szkoły (1989-2013)*, Wydawnictwo Universitas, Kraków.
- Kwieciński Z. (2013), *Aporematiczność kwestii edukacyjnej. Odwaga pytań – ostrożność działań*, Nauka, nr 3.
- Kwieciński Z. (2002), *Bezbronni. Odpad szkolny na wsi*, Wydawnictwo „Edytor”, Toruń (pierwsze wydanie: (1972), *Odpad szkolny na wsi. Studium socjopedagogiczne*, IRWiR PAN, Warszawa).
- Kwieciński Z. (2002), *Nieuniknione. Funkcje alfabetyzacji w dorosłości*, Wydawnictwo UMK, Toruń-Olsztyn.
- Kwieciński Z. (1992), *Socjopatologia edukacji*, IRWiR PAN i Wydawnictwo „Edytor”, Warszawa-Toruń (drugie wydanie Wszechnica Mazurska i TRANS HUMANA, Olecko 1995; wydanie w języku angielskim (1995), *The sociopedagogy of education*, tłum. P. Kwieciński, Wydawnictwo „Edytor”, Toruń).
- Kwieciński Z. (2002), *Wykluczanie*, Wydawnictwo UMK, Toruń.
- Kwieciński Z. (1968), *Założenia organizacyjne i metodologiczne badań w Cichem Górnym*, [w:]

¹⁹ K. Przyszczypkowski, I. Cytlak, *O powinnościach ...*, dz. cyt., s. 11–12.

- Warunki pracy szkoły we wsi peryferyjnej. Materiały z Ogólnopolskiego Seminarium Pedagogicznego, red. Z. Kwieciński, ZSP i Międzywydziałowe Koło Naukowe Pedagogów UMK, Toruń.
- Przyszczykowski K., Cytlak I. (red.) [2019], *Nestorzy nauki Uniwersytetowi*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Przyszczykowski K., Cytlak I. (red.) [2021], *Uniwersytet. Wspólnota różnorodności i różnicy*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Przyszczykowski K., Cytlak I. (2019), *O powinnościach uniwersyteckich nestorów nauki*, w: *Nestorzy Nauki Uniwersytetowi*, red. K. Przyszczykowski i I. Cytlak, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Przyszczykowski K., Cytlak I. (red.) [2023], *Uniwersytet. Otwarte przestrzenie dyskursów*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Rudnicki P. (2009), *Oblicza buntu w biografjach kontestatorów. Refleksje – wyzwajające uczenie się – zmiana*, Wydawnictwo Naukowe DSW, Wrocław.
- Rudnicki P. (2016), *Pedagogie małych działań. Krytyczne studium alternatyw edukacyjnych*, Wydawnictwo Naukowe DSW, Wrocław.
- Sośnicki K. (1959), *Dydaktyka ogólna*, Ossolineum, Wrocław.
- Sośnicki K. (1964), *Istota i cele wychowania*, Nasza Księgarnia, Warszawa.
- Sośnicki K. (1947), *Pedagogika ogólna*, Księgarnia Naukowa T. Szczęsny, Toruń.
- Sośnicki K. (1967), *Rozwój pedagogiki zachodniej na przełomie XIX i XX wieku*, PZWS, Warszawa.
- Sośnicki K. (1973), *Teoria środków wychowania*, Nasza Księgarnia, Warszawa.
- Sztompka P. (2014), *Po Kongresie Kultury Akademickiej*, Nauka, nr 2.
- Szwabowski O. (2019), *Nekrofilna produkcja akademii i pieśń partyzantów*, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Śliwowski B. (2009), *Dekonstrukcja polityki oświatowej III RP*, Wydawnictwo Profesjonalne i Akademickie, Warszawa.
- Śliwowski B. (2008), *Wyspy oporu edukacyjnego*, Impuls, Kraków.
- Witkowski L. (2022), *Dwanaście „grzechów głównych” w nauce i na uczelniach (przed J. Gowinem i po nim)*, Zdanie, nr 3.

**Szkoła Nestorów Nauki
na Uniwersytecie im Adama Mickiewicza.
Unikatowa instytucja naukowo-edukacyjna**

Na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu od kilku lat bardzo aktywnie działa Szkoła Nestorów Nauki, zorganizowana i prowadzona przez dwoje uczonych profesora Kazimierza Przyszczykowskiego i doktor Izabelę Cytlak. W tej niezwykle instytucji prowadzone są systematycznie wykłady akademickie dojrzałych wiekiem uczonych o najwybitniejszych kompetencjach. Dotychczas organizatorzy Szkoły Kazimierz Przyszczykowski i Izabela Cytlak przygotowali trzy tomy zbiorów wykładów wygłoszonych w tej Szkole (dwa pierwsze nazwano „Wykłady nestorów nauki”): *Nestorzy nauki Uniwersytetowi*, 2019; *Uniwersytet. Wspólnota różnorodności i różnicy*, 2021; *Uniwersytet. Otwarte przestrzenie dyskursów*, 2023 (wszystkie opublikowane przez Wydawnictwo Naukowe UAM).

Wykłady nestorów nauki odbywają się co miesiąc, gromadząc około 200 uczestników – naukowców z różnych dziedzin i młodzież akademicką oraz są transmitowane i utrwalane na YouTube. Autor artykułu omawia i analizuje te książki zbiorowe na tle innych badań, studiów i debat interdyscyplinarnych. Dowodzi, że Szkoła Nestorów Nauki w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza jest unikatową w Polsce instytucją akademicką realizującą Humboldta ideę uniwersytetu.

Słowa kluczowe: wykłady nestorów nauki, starość i mądrość

School of Retired Scholars at Adam Mickiewicz University. A unique scientific and educational institution

The School of Retired Scholars (*Szkoła Nestorów*) at Adam Mickiewicz University has been very active for several years now. The School was organized and run by two scientists, professor Kazimierz Przyszczypkowski and doctor Izabela Cytlak. This unique institution systematically hosts academic lectures by mature scientists with the most outstanding competences. So far, the School's organizers, Kazimierz Przyszczypkowski and Izabela Cytlak, have prepared three volumes of collections of lectures delivered at this School. The first two are called "Lectures of the Retired Scholars": *Retired Scholars University*, 2019; *University. A Community of Diversity and Difference*, 2021; *University. Open spaces of discourses*, 2023 (all published by AMU Publishing House). Lectures given by the retired scholars of science take place every month, gathering about 200 participants – scientists from various fields and academic youth, and are recorded and broadcasted on YouTube. The author of the article discusses and analyzes these collective books against the background of other research, studies and interdisciplinary debates. The discussion proves that the School of Retired Scholars at the Adam Mickiewicz University is a unique academic institution in Poland implementing Humboldt's idea of a university.

tłum. Monika Kwiecińska-Zdrenka

Key words: lectures by the retired scholars, old age and wisdom

